

Kampen om Europas ytre grenser

av Halvdan Haugsbakken

Denne artikkelen argumenterer for nødvendigheten av å systematisk undersøke meningen med ideen om "Europas ytre grenser" og nasjonalstatens grenser for øvrig. Spesielt har Europas ytre grense vendt mot det afrikanske kontinentet fått strategisk betydning i EUs håndtering av global migrasjon til unionens medlemsstater. Kommentartikkelen er teoretisk forankret i debatten som diskuterer nasjonalstatens posisjon i kjølvannet av globale krefter. Jeg bygger på et feltnarbeid jeg utførte på den italienske øya Lampedusa i mars 2005 (se Hardt & Negri 2000). I den første delen diskuterer jeg behovet for å utheve meningen med statsgrenser i debatten om nasjonalstatens posisjon, mens jeg i den andre delen rapporterer om hvordan ulovlig migrasjon til Lampedusa, en øy som har blitt del av Europas ytre grenser, uttrykker nasjonalstatens interesse for sine grenser.

Et behov for å se på statsgrenser

Europas ytre grenser er i vinden som aldri før og troner øverst på EUs dagsorden over et prioritert satsningsområde. Ytre grenser har kanskje blitt synonymt med den uformelle transporttjenesten av afrikanske arbeidsimmigranter til Europa over Middelhavet. Middelhavet har siden begynnelsen av 80-tallet endret seg til å bli et hav som ikke bare skiller utviklede Europa fra fattige Afrika, men er også åsted der Europas grensevakter leker katt og mus med menneskesmuglere. Utfallet av denne transporttjenesten har sterk tendens til å gjøre norske "sydenøyer" om til kriseområder, der en global flyktningsituasjon utspiller seg. Kreta, Kanariøyene, Kypros og Malta, er overbefolket av "ulovlige immigranter", heter det, og ber stadig om hjelp fra det internasjonale samfunnet. I tillegg har disse øyene utviklet seg, merkelig nok, til å representere Europas ytre grenser, til tross for deres ustrategiske beliggenhet. EUs policymakere ser på smuglingen med argusøyne og mener den utgjør en utfordring og et demografisk press mot Europas mottakerkapasitet og velferdsordninger. De utrangerte fiskebåtene mange afrikanere har satt sine føtter om bord i forsøk på å nå drømmelandet, har ført til utviklingen av en tøffere Europeisk migrasjonspolitikk.

EUs fokus på ytre grenser har resultert i en offisiell og klar policy som går under det militante begrepet "the fight against illegal migration". Hva, hvor og hvordan ulovlig migrasjon skal håndteres er fremdeles i idé-fasen, virker det som. På lengre sikt synes dette å være en kamp som kanskje skal hermetisk lukke Europa og ekskludere ikke-europeiske immigranter, flyktninger, asylsøkere og andre uromomenter fra unionens indre marked. Et resultat av kampen er at den uttrykker Néstor Rodríguez' (1996) teoretiske konsept om den amerikansk-meksikanske grensen, et sted er der det foregår en "battle for the border". Kampen om grensen uttrykker muligens forskjellen mellom USA og Mexico, men langs "Festning Europa" har det i mer enn 20 år vært en kamp mot å holde uønskede elementer ute fra et rikt fellesskap. Kort sagt, denne kampen har to parter, en svak og en mektig. På den ene siden prøver fattige meksikanere å ta seg over grensa ved bruk av sosiale våpen,

mens den mektige amerikanske staten, på den andre siden, beskytter seg ved bruk av avansert byråkrati og paramilitære midler. Det samme finner sted langs Europas ytre grense vendt mot Afrika. Fortvilte afrikanere setter livet på spill i forsøk på å ta seg inn i Europa, mens EUs medlemsstater beskytter sine grenser ved bruk av sin teknologiske overlegenhet.

Kampen for den ytre europeiske grensen stiller ikke bare spørsmål med hva som er meningen med nasjonalstatens grenser, men aktualiserer også debatten om statlig suverenitet i kjølvannet av globale prosesser. Foruten Thomas M. Wilsons og Hastings Donnans (1998) bok, *Border Identities* (1998), synes det å være liten interesse å understreke den sterke betydningen av nasjon og stat i forhold til produksjonen og reproduksjonen av internasjonale statsgrenser. Michael Hardts og Antonio Negris (2000) kontroversielle poststrukturelle verk, *Empire*, på den annen side, kan leses som en stø hyllest til utviskingen av statsgrenser. I *Empire* virker statsgrenser nærmest å ha blitt borte fra kartet, men kanskje handler *Empire* mer om å forsterke og bygge opp statsgrenser enn å rive dem ned. *Empire* har uansett trukket det lengste strået om å bli en av de mest omdiskuterte bøkene blant politiske tenkere og forskere med interessere for nye former for statlig makt. Ifølge Hardt og Negri vokser *Empire* fram like foran øyene på oss og utgjør en ny form for suverenitet som utfordrer nasjonalstatens rolle som modernitetens dominerende politiske struktur.

Hypotesen deres er forbausende enkel og lett å forstå: Suverenitet har tatt ny innpakning under utviklingen av en serie nasjonale og supernasjonale organismer som styres etter en global maktplattform de kaller for *Empire*. Grenser av ulike slag, spesielt nasjonalstatens grenser, virker underordnet *Empire*. Fordi, det er *Empires* kapasitet å overskride og etablerer nye grenser uten å legge under seg nye territorium som gjør det til det det er – den er desentralisert og deterritorialisert. Det ledende eksemplet på en *Empire*-lignende struktur tilskrives uten tvil USA, et eksempel Hardt og Negri trekker fram selv. USA er selve symbolet på *Empire*, men dette er ikke ensbetydende med at den amerikanske staten representerer en ny form for imperialisme. Tvert om. Imperialismen tilhører fortiden og er død, hevder Hardt og Negri. Ingen moderne nasjonalstat kan i dag forme et imperialistisk prosjekt alene. På dette punktet har Hardt og Negri møtt mye motbør. Hardts og Negris *Empire* påpekes nettopp å være god gammeldags imperialisme, men bare i en ny og polet utgave. På den annen side, er ikke Hardt og Negri alene om å klekke ut nye antakelse om nye former for suverenitet. I det som både kan tolkes som en kritikk og en alternativ forståelse av *Empire*, argumenterer Bruce Kapferer (2005) for en ny type politisk orden som har overtatt nasjonalstatens rolle på det globale maktmarkedet, oligarkiet. Oligarkiet, en term Kapferer ofte bruker synonymt med korporativ suverenitet, er en statlig global maktstruktur som også klipper av den analytiske betydningen av statsgrenser. Selv om oligarkisk kontroll er tuftet på ideen om at en liten mektig gruppe med personer har kontroll over ressurser som tilhører en større befolkning, virker også meningen med statsgrenser å ha unnslettet Kapferers oppmerksomhet. Kapferer tilføyer også at oligarkisk kontroll har vært en nøkkelfaktor i dannelsen av ulike statsstrukturer opp gjennom historien. Fellesnevneren for både oligarkiet og *Empire* er at de hinter fram at statsgrenser har utspilt sin rolle. På dette vis støtter de påstanden om at statsgrenser har blitt mer

porøse, og internasjonale grenser oppfyller ikke lengre sin historiske rolle som barrierer som markerer flyt av varer, ideer og personer. Og, ikke minst, grenser markerer i mindre grad eksistensen av nasjonalstaten. Men er det virkelig slik at nasjonalstaten har mistet sin rolle som modernitetens dominerende politiske struktur?

Burde man revurdere ideen om statsgrenser i kjølvannet av at EU har satt ytre grenser på kartet? I så fall, og i motsetning til Hardts, Negrís og Kapferers påstander, er grenser av ulike slag, og spesielt produksjonen, vedlikeholdet og reproduksjonen av statsgrenser, det som virker å være på rask frammarsj under Empires påståtte materialisering. Paradoksalt nok er det Empire og oligarkiske strukturer som for eksempel USA og EU som nettopp strever etter å markere sin maktposisjon til et bestemt territorium gjennom forsøk på å kontrollere global migrasjon. Det kontroversielle forslaget om å bygge en mur på Californias grense vendt mot Mexico for å hindre den store strømmen av fattige immigranter fra Mexico, henter fram at debatten om nasjonalstatens utspilte rolle langt fra er fullstendig. Global statlig makt er muligens knyttet mindre til territorium, men inngående studier av statsgrenser vil gi viktig input til å forstå suverenitet og nasjonalstatens posisjon. Med andre ord, det er muligens for tidlig å avfeie påstanden om imperialismens død. På den annen side viser også EU, som USA, stor interesse for å bygge det som kan komme til å bli en mur rundt Europa. EU, forstått som et supernasjonalt suverent organ som utfordrer nasjonalstatens posisjon, forsøker å lage fysiske ytre grenser gjennom sin kamp mot ulovlig migrasjon. Og dette er interessant. Kampen mot ulovlig migrasjon har kanskje flere politiske mål enn å kun kontrollere migrasjon. Foruten at kampen handler om å få ikke-europeiske immigranter til å respektere normale adgangsprosedyrer til EU eller å bekjempe smugling eller trafficking, har unionen en langsiktig ambisjon. Kampen mot ulovlig migrasjon kan være et ønske om å gi EU "reelle" ordensmaktfunksjoner, makt som er sidestilt med monopolisert vold som nasjonalstater normalt har. Interessen EU viser for ytre grenser ved å opprette egne organer som skal overvåke "Europas eksterne grenser", for eksempel det nylig opprettede FRONTEX og forslaget om et eget europeisk grensepoliti underlagt EU-kommando, viser hvordan fokuset på rigide statsgrenser aktualiserer ordensmaktfunksjoner til EU.

Kampen ved Europas ytre grense

Hopper man over til en av Europas ytre poster innenfor det "europeiske imperium", den italienske øya Lampedusa, er man raskt inne i Rodríguez' (1996) "battle for the border" tilnærming. Kampen om grensen, slik Rodríguez ser det, brukes som beskrivelse om den omstrakte menneskesmuglingen på den amerikansk-meksikanske grensen. Som nevnt tidligere i artikkelen, består slaget om grensen av to parter, og illustrerer blant annet hvordan grenser av nasjonalstaten aktivt engasjerer seg for å kontrollere utenlandsk adgang til dens territorium. Med andre ord, det er for tidlig å avskrive betydningen av fysiske grenser under Empires påståtte fremvekst. I Rodríguez' tenkning finner man på den ene siden den transnasjonale og dårlig utstyrte meksikanske immigranten. Han eller hun er avhengig av å bruke

”sosiale våpen”, som Rodríguez kaller det, for å ta seg over grensen. Et komplekst nettverk av relasjoner som strekker seg over grensen og som har bygget seg opp gjennom nesten et århundre med arbeidsmigrasjon mellom USA og Mexico, utgjør nøkkelen og det sosiale skytset immigranten må bruke for å ta seg inn i drømmelandet. På den andre siden venter en mektig opposent, den amerikanske nasjonalstaten og selve symbolet på *Empire*. Den forsvarer seg ved bruk av paramilitære styrker og et superavansert migrasjonsbyråkrati med rett til å returnere immigranter tilbake til Mexico. På grunn av sin militære overlegenhet, har amerikanske myndigheter siden tidlig 90-tallet forsøkt å tette igjen grensen med mer bruk av videoovervåkning, gjerder, transittleire og utplassering av grensepoliti. I dette intrikate spillet mellom immigrant og nasjonalstat har smuglere fått en sentral rolle. Selv om det finnes mange ulike typer smuglere – fra de enkle *coyotes* til transnasjonale ligaer – profiterer de på å guide håpefulle meksikanere over grensa i en type katt og mus lek med amerikansk politi. For hvert nye tiltak *Empire* bruker mot meksikanske immigranter, finner smuglere nye strategier for sine klienter. Smugleraktivitetene på den amerikansk-meksikanske grensen reflekterer med andre ord en type ”militær sone” med høy spenning der statlige suverenitet står på spill.

En tilsvarende militær sone finnes på Lampedusa, men her har migrasjonskonteksten og rollene byttet form og innhold. Slaget om Lampedusa, forstått som en del av Europa ytre grense, inkluderer ikke kun to parter etter Rodríguez’ tilnærming. I tillegg til afrikanske immigranter, som utgjør den ene parten, og europeiske myndigheter, som utgjør opposenten, finnes to parter til som fortjener å bli dratt fram. En kan muligens utvide Rodríguez’ ”battle for the border” tankegang til å inkludere fastboende og andre tilreisende til øya, parter som gradvis har blitt oversett i analyser av ulovlig migrasjon (Kyle & Dale 2001:30). Disse er muligens en tredje og fjerde part i kampen om ytre grenser – og grenser for øvrig – og er noe ufrivillig blitt innviklet i kampen om grensen. Lampedusa er uansett for et norsk publikum en relativ ukjent og liten øy, men den er en av Europas sydligste punkt regnet innenfor Middelhavsbasen. Siden tidlig 90-tallet har Lampedusa blitt hjemsoekt av systematiske forsendelser av ulovlige immigranter i utrangere fiskebåter fra Libya eller Tunisia. ”Båtimmigrantene”, som Martin Baldwin-Edwards (2004) kaller dem, er årsaken til at den italienske staten har sett det nødvendig å vise muskler og slå ned på problemet. Båtimmigrantene er ”Europas meksikanere” og kommer fra flere land lokalisert på det afrikanske kontinentet. Ca. 10 til 15.000 ulovlige immigranter smugles til øya hvert år. De som har blitt stoppet regner seg selv som arbeidsimmigranter. Flere av dem har som mål å finne seg arbeid innenfor jordbruk, husholdninger eller i byggebransjen. Selv om den uformelle transporttjenesten er transnasjonal og organisert menneskesmugling i stor skala, er den fremstilt som ulovlig migrasjon i italiensk offentlighet. Ulovlig migrasjon har ført til en enorm oppsving i det militære nærværet på Lampedusa og den italienske nasjonalstaten virker å ha svart på trafikken på samme måte som sin amerikanske kollega. Immigrantene, eller *clandestini* som de kalles for på italiensk, sin tilstedeværelse har ført til opprettelsen av en utpreget paramilitær og maritim økonomi, en økonomi godt integrert blant de 5300 fastboende. På grunn av at øya er geografisk isolert og omringet av hav på alle kanter, er det utstasjonert marinefartøy, politi- og militærbetjenter. Alle har de bestemte arbeidsoppgave i kampen mot

immigrantene og utgjør en del av Europas grensevakter. Lampedusa ligger ca. 220 km sør for Sicilia og ca. 120 km øst for Tunisia og i 1998 opprettet italienske myndigheter et transittsenter for ulovlige immigranter. Senteret er omstridt, og fungerer som et av de fremste midlene den italienske nasjonalstaten bruker for å vise dens suverenitet over immigranten. Transittsenteret er avskåret fra all offentlig innsyn og man vet delvis hvordan forholdene er, forhold som sies å være inhumane. Ifølge politiske delegasjoner og humanitære organisasjoner som har vært på inspeksjon, rapporteres det om brudd på internasjonale konvensjoner og tilsidesetting av rettsstatlige prinsipper.

Konklusjon

I denne artikkelen har jeg argumentert for nødvendigheten å systematisk undersøke og understreke meningen med nasjonalstatens grenser. I den større debatten om nye former for statlig global makt, virker det å være en viss skepsis og unnfangelse å ta statsgrenser på alvor. Ideen om for eksempel hva er "Europas ytre grenser" er langt fra noe fullstendig prosjekt. Artikkelen er dermed å forstå som en invitasjon til andre å nettopp fortsette denne diskusjonen. Europas ytre grense vendt mot det afrikanske kontinentet har fått strategisk betydning i EUs håndtering av global migrasjon, og kommer med stor sikkerhet til å få større betydning med årene. Jeg har bygget argumentasjonen på et feltarbeid jeg utførte på den italienske øya Lampedusa i mars 2005. I første delen av artikkelen argumenterte jeg for behovet å studere statsgrenser, mens jeg i den andre delen forsøkte å understreke at kampen mot ulovlig migrasjon Lampedusa aktualiserer ideen om statsgrenser.

---

^[1] Se <http://www.frontex.europa.eu/>.

Litteratur

Baldwin-Edwards, Martin (2004) *The Changing Mosaic of Mediterranean Migrations*. Washington: Migration Policy Institute.

Hardt, Michael & Negri, Antonio (2000) *Empire*. London: Harvard University Press.

Kapferer, Bruce (2005) *Oligarchs and Oligopolies*, New York & Oxford, Berghahn Book

Kyle, David & Dale, John (2001) *Smuggling the State Back In: Agents of Human Smuggling Reconsidered*. In David Kyle & Rey Koslowski (eds.) *Global Human Smuggling*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

Rodríguez, Néstor (1996) *The Battle for the Border: Notes on Autonomous Migration, Transnational Communities, and the State*, *Social Issue* 23 (3): 21-37.

Wilson, Thomas M.& Donnan, Hastings (1998) *Border Identities: Nation and state at International Frontiers*, Cambridge, New York & Melbourne: Cambridge University Press.

Oktober 2006 (©) Haugsbakken Publikasjoner